

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА ПАВЛА ПОПОВИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 31

PERIODIZATION OF NEW SERBIAN LITERATURE

ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
PAVLE POPOVIĆ
(16 April 1868 – 4 June 1939)

Accepted at the IX meeting of the Department of language
and literature, on 27 November 2018, on the basis of reviews from
Academician *Nada Milošević-Dorđević* and Academician *Predrag Piper*

E d i t o r
Academician
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 31

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА

ПАВЛА ПОПОВИЋА

(16. IV 1868 – 4. VI 1939)

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
27. новембра 2018. године на основу рецензија
академика *Наше Милошевић-Ђорђевић* и академика *Предрага Пићера*

Уредник

академик

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Тања Ковачевић

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
400 примерака

Штампа
Планета ѝрини

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч (Осврћ на ишћање периодације)</i>	9
Злата Бојовић, <i>Павле Појовић у историји српске књижевности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Pavle Popović in the history of Serbian literature</i>	20
Нада Милошевић-Ђорђевић, <i>Павле Појовић и народна књижевност</i>	23
Nada Milošević-Đorđević, <i>Pavle Popović and folk literature</i>	27
Бранко Летић, <i>О прожимању усмене и писане књижевности у доба ренесансе (виле-џосије-музе)</i>	29
Branko Letić, <i>On interlacing of oral and written literature in the age of renaissance (fairies-ladies-muses)</i>	40
Љиљана Јухас-Георгиевска, <i>Павле Појовић о старим српским биографијама</i>	41
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Pavle Popović on old Serbian biographies</i>	51
Бојан Ђорђевић, <i>Француско-дубровачке књижевне везе у исцртавањима Павла Појовића</i>	53
Bojan Đorđević, <i>French-Ragusan literary connections in Pavle Popović's research</i>	60
Славко Петаковић, <i>Одјек књижевноисторијске концепције Павла Појовића</i> ...	63
Slavko Petaković, <i>L'echo de la conception histoire litteraire de Pavle Popović</i>	75
Милан Алексић, <i>Књижевнотеоријски ставови Павла Појовића</i>	77
Milan Aleksic, <i>Pavle Popović's attitude in literary theory</i>	84

Марко Недић, <i>Павле Појовић о савременицима: критички преглед</i>	85
Marko Nedić, <i>Pavle Popović on his contemporaries: critical overview</i>	99
Петар Ријановић, <i>Српска књижевност на међи средњег и новог века</i>	101
Petar Rijačević, <i>Serbian literature at the crossing between Middle and New Ages</i> ..	114
Мирјана Д. Стефановић, <i>Просветиљство на међи?</i> (<i>Павле Појовић – Доситеј Обрадовић – Јован Скерлић</i>)	115
Mirjana D. Stefanović, <i>Die Aufklärung am Scheidepunkt?</i> (<i>Pavle Popović – Dositej Obradović – Jovan Skerlić</i>)	123
Душан М. Иванић, <i>Доситејево доба у периодизацији</i> <i>српске књижевности</i>	125
Dušan M. Ivanić, <i>Dositejs-zeitalter in der Periodisierung der</i> <i>serbischen Literatur</i>	136
Александар М. Милановић, <i>Корелације између периодизација</i> <i>књижевног језика и периодизација књижевности</i>	137
Aleksandar M. Milanović, <i>Correlations between periodizations</i> <i>of literary language and periodizations of literature</i>	149
Зорица В. Несторовић, <i>Књижевноисторијска начела Павла Појовића</i> <i>у периодизацији српске драме XIX века</i>	151
Zorica V. Nestorović, <i>Pavle Popović's principles of literary history</i> <i>in the periodization of XIX century Serbian drama</i>	158
Ненад Николић, <i>Преромантизам и концепције историје</i> <i>српске књижевности Милорада Павића и Јована Деретића</i>	159
Nenad Nikolić, <i>Preromanticism and Milorad Pavić's and Jovan Deretić's</i> <i>concepts of history of Serbian literature</i>	170
Горан М. Максимовић, <i>Периодизација епохе реализма</i> <i>у српској књижевности</i>	171
Goran M. Maksimović, <i>Periodization of realism in Serbian literature</i>	184
Јелена Новаковић, <i>Главни књижевни правци у српској и француској</i> <i>књижевности XX века</i>	187
Jelena Novaković, <i>Les principaux courants littéraires dans les littératures</i> <i>serbe et française du XXe siècle</i>	203
Миодраг Лома, <i>Скерлићева периодизација историје нове српске</i> <i>књижевности</i>	205
Miodrag Loma, <i>Skerlić's Periodisierung der neuen</i> <i>serbischen Literaturgeschichte</i>	232

Јован Делић, <i>Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека</i>	233
Jovan Delić, <i>Periodization criteria and periods in the 20th century Serbian literature</i>	245
Весна Матовић, <i>Страни обрасци у часописима српске модерне</i>	247
Vesna Matović, <i>Foreign patterns in magazines of Serbian moderna</i>	259
Јован Попов, <i>На темељима праксе: периодизација српске књижевности Јована Деретића</i>	261
Jovan Popov, <i>On the foundations of practice: Jovan Deretić's periodization of Serbian literature</i>	273
Александар Петров, <i>Периодизација српске поезије 20. века</i>	275
Aleksandar Petrov, <i>The periodization of 20th century Serbian poetry</i>	287
Стојан Ђорђевић, <i>Период постмодернизма у српској књижевности 1980–1990.</i>	289
Stojan Đorđević, <i>L'epoque du postmodernisme dans la littérature serbe: 1980–1990.</i>	301
Александар Јовановић, <i>Генеза и садржај појма неосимболизам у српској поезији друге половине XX века</i>	303
Aleksandar Jovanović, <i>Genesis and content of term neosymbolism in Serbian poetry of second half of the 20th century</i>	317
Радивоје Микић, <i>Рана проза Миодрага Булатовића као књижевноисторијски проблем</i>	319
Radivoje Mikić, <i>Miodrag Bulatović's early prose seen as the literary-historical problem</i>	330
Јован Пејчић, <i>Периодизација – у темељујућа идеја историје књижевности: основна подела српске књижевности</i>	331
Jovan Pejić, <i>Periodization – founding idea of history of literature: Basic division of Serbian literature</i>	343
Предраг Петровић, <i>Могућности периодизацијског огређења савремене српске књижевности</i>	345
Predrag Petrović, <i>The possibilities of periodization of contemporary Serbian literature</i>	358

ПОЗДРАВНА РЕЧ (Осврт на питање периодизације)

Имам част да у име Одељења језика и књижевности САНУ поздравим учеснике научног скупа *Периодизација нове српске књижевности, поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића* и да поздравим све присутне.

Овај научни скуп има, као што се из његовог назива види, два повезана тежишта – један је на научном делу проф. Павла Поповића, редовног члана Српске краљевске академије, поводом сто педесете годишњице његовог рођења, а други је на периодизацији српске књижевности, чему је Павле Поповић дао трајан допринос.

Периодизације спадају у основна питања историографије. Будући да се историографија бави, пре свега, процесима, личностима и догађајима које описује и објашњава на позадини ширих временских одсека којима они припадају, историјске чињенице могу бити лакше сагледане, описане и протумачене ако се на рељефу историјског времена издвоје најважнији оријентир и границе, понекад јасне и очигледне, а понекад мање или више условне.

Условни могу бити и називи који се дају појединим периодима – било према томе колико су временски удаљени од садашњости, било према доминантним личностима, теоријама, методама и догађајима, који су неки период изразито обележили. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер назив ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења.

Из угла теорије научних револуција Томаса Куна то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су са становишта епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности, па и поглед на свет итд.

Академик Павле Поповић задужио је историографију српске књижевности периодизацијом заснованом на комбиновању хронолошког

критеријума са другим релевантним критеријумима: народна, стара, средња (тј. дубровачка) и нова књижевност. Судбина те класификације у потоњем развоју науке о српској књижевности била је у великој мери условљена притиском идеологије и политике на науку, било да је реч о југословенству или о тзв. братству-јединству, зарад којег више није било упутно сматрати дубровачку књижевност делом српске књижевности, па чак ни – српском и хрватском књижевношћу истовремено, док је било допуштено, ако не и подстицано, назвати је делом хрватске књижевности, без обзира на чињенице које то не потврђују. Сличне појаве постоје и када је реч о историји српског језика па, у новије време, и српског писма, када се, нпр. најстарија ћириличка штампана књига на српском народном језику *Српски молићвеник* проглашава хрватским молитвеником.

Периодизација по природи ствари обухвата и питање утврђивања почетака државе, културе, књижевности, језика и писма..., а то су, по правилу, спорна питања, чије се решавање често више ослања на претпоставке него на непобитне чињенице, а најчешће и на једно и на друго. То је тако и када је, на пример, реч о присуству Срба на Балканском полуострву, и тековинама српске преднемањихке историје, и о српској глагољској писмености и др.

Одржавање овог научног скупа представља добру прилику да и та, као и сродна питања буду предмет нових увида и нове теоријске и емпиријске аргументације, који ће, и ако не донесу коначна решења, допринети тачнијем и исцрпнијем сагледавању тог дела проблематике периодизације српске књижевности.

Иако је овај скуп посвећен питању периодизације *нове* српске књижевности, он би могао бити подстицајан за тражење одговора на питање о периодизацији историје књижевности уопште и о периодизацији целокупне српске књижевности.

Више о поменутих и о многим другим крупним темама имаћемо прилику да сазнамо из реферата које ћемо чути на овом научној скупу, којем у име Одељења језика и књижевности САНУ желим плодан и успешан рад.

Предраг Пипер,
секретар Одељења језика и књижевности САНУ

ГЕНЕЗА И САДРЖАЈ ПОЈМА НЕОСИМБОЛИЗАМ У СРПСКОЈ ПОЕЗИЈИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ*

С а ж е т а к. – У раду се прати настанак и развој термина *неосимболизам* у српској поезији после Другог светског рата. Термин се први пут јавио 1957. године у часопису *Млада култура* у колективном прогласу стваралаца друге песничке генерације, оне која је долазила после прве, Попине, Павловићеве и Раичковићеве. Сам манифест је више био последица тежњи младих људи да се огласе него што је био програмски књижевни чин, па је термин *неосимболизам* убрзо нестао. Поново се јавио осамдесетих година прошлог века, најпре у појединачним текстовима, а потом у студијама и научним зборницима да би се, у промењеном значењу, односио на битна својства поезије неколико изузетних српских песника друге половине XX века и српске поезије уопште: пре свега, Бранка Миљковића, Ивана В. Лалића, Борислава Радовића, Алека Вукадиновића, али и Милована Данојлића, Јована Христића, Божицара Тимотијевића, Велимира Лукића.

Кључне речи: модерна, симболизам, неосимболизам, неосимболистички манифест, поезија српског неосимболизма, Павле Поповић, Бранко Миљковић, Иван В. Лалић, Борислав Радовић, Милован Данојлић, Велимир Лукић, Драган Колунџија, Алек Вукадиновић

Павле Поповић је био задивљен развојем српске поезије почетком XX века. У *Југословенској књижевности* (поглавље „Ново време“, одељак „Двадесети век“) изрекао је својим песничким савременицима неколико изузетних похвала у којима је кроз научни опис проткано снажно читалачко одушевљење и културно-национални понос:

У *поезији* се јавља плејада модерних песника. Лепота, отменост, живописност и речитост њихове поезије нису се у нас досад виделе. Уопште, поезија је у нас јако напредовала. Постала је много једрија и богатија, добила више финоће, постала израз много модернијег живота. С њом, као и с нешто ранијом, може се изаћи слободно пред коју се хоће публику, без зазора и са сигурношћу успеха. Да се једна антологија наше новије лирике преведе на модерне језике, свет би видео велике и оригиналне лепоте тамо где им се мало надао (Поповић 1918: 131).

* Универзитет у Београду, Учитељски факултет; aleksandar.jovanovic@uf.bg.ac.rs

Настављајући и конкретизујући овај опис, Павле Поповић је потом дао мале, ванредно лепе портрете наших великих песника, најпре Јована Дучића и Милана Ракића, који се овде доносе у изводу:

Први је међу српским песницима Јован Дучић (рођ. 1874). Он је таленат првога реда. Он има једно чудно богатство свежих и нових песничких мисли. Он их нађе тамо где их од нас нико није тражио. Пуно је мотива које је он први, каткад и једини, унео у нашу поезију. У обради, он је још више уметник него његови најбољи претходници (Поповић 1918: 131).

Уз Дучића иде његов млађи парњак Милан Ракић (рођ. 1876). Уметник је као и Дучић. И у њега су песничке мисли оригиналне, као што и он има многе поменуте лепе особине које одликују Дучића. [...] Више на „домаћем тлу“ него Дучић, Ракић је испевао један мали низ историских и националних песама – „Напуштена црква“, „Симонида“, „Јефимија“, „На Газиместану“ – које по оригиналности мотива и дубини патриотизма имају особено место у његовој поезији, као што слично место у Дучићевој поезији има грациозни дубровачки циклус (Поповић 2018: 132).

Никада није довољно нагласити спој лепоте казивања и прецизности описа код наших најбољих проучавалаца књижевности на почетку прошлога века. Једноставно, готово као да приповеда, али мерећи сваку реч и оцену, Поповић учача својства, сличности и разлике Дучићевог и Ракићевог певања. За опис тога описа нама би данас требало неупореди-во више речи.

Међутим, није сврха овога увода тек пригодно одавање почасти нашем знаменитом историчару књижевности, којем је посвећен скуп или механичко повезивање излагања о неосимболизму са његовим делом. Више је од тога. Најпре, реч је о песницима симболизма који зајми почетни импулс имену новог песничког усмерења. Потом, Поповић је у своме опису симболистичких песника издвојио два својства која, пренета у ново време и преображена песничким развојем, јесу и неосимболистичка.

Али вратимо се неосимболизму. Сам термин је у српску књижевност ушао и проспективно и ретроспективно: најпре, песничком објавом и, потом, песничким развојем. Он се јавио шездесетих година, у једном изузетно занимљивом и динамичком тренутку развоја српске поезије, најпре као вид песничког манифеста, потом у текстовима једног броја књижевних критичара, да би се од деведесетих година прошлога века усталио и данас је углавном прихваћен у релативно одређеном значењу. Од своје појаве до данас мењао се његов садржај и опсег, односно, термин се пунио својим садржајем.

Прва и једина колективна објава неосимболизма била је у часопису *Млада култура*, у броју бр. 52, од 14. фебруара 1957. и дело је групе млађих књижевника, песника, критичара, прозних писаца. Укупно их је било десеторо: Драган М. Јеремић, Бранко Миљковић, Божидар Тимотијевић, Жика Лазић, Милован Данојлић, Драган Колунџија, Петар Пајић, Вера Србиновић, Коста Димитријевић, Звездан Јовић.

У часопису су били објављени уводни непотписани текст (вероватно је аутор Драган М. Јеремић) и осам краћих ауторских текстова, под заједничким насловом „Реч је о неосимболизму“. У уводном тексту, осим о неким од практичних циљева удруживања, жељи да се покрене заједнички часопис *Симбол* (који није покренут), посебно се говори о условности самог назива *неосимболизам* и, управо због тога, одустајању од колективног манифеста. Текстови су разнолики по много чему: по схватању симболизма, теоријским думетима, поимању књижевности, чак и у односу према групном наступу. Већина аутора наглашава, и пренаглашава, условност коришћења термина *неосимболизам*, због чега су чак одустали од колективног манифеста. Ипак, могу се издвојити три заједничка, изречена или подразумевана момента, у овом необичном наступу.

Први је свест да се ради о припадницима друге песничке генерације и њиховој потреби да певају у складу са својим поетичким променама и, зашто не рећи, конкретним друштвеним тренутком. Првој, Попиној и Павловићевој, заједно са Зораном Мишићем, пало је у дело да мењају нормативистичка схватања о поезији и њеној улози у друштву, чак да мењају свест о томе шта поезија јесте, а шта није. Они су били, и морали су да буду, у најширем смислу схваћено, и песници-идеолози, односно, критичари-идеолози. Право да певају на свој начин и сопственим песничким средствима (и о друштвено маркираним и немаркираним темама) у време објаве неосимболизма већ је, углавном, било освојено и млађи песници су могли слободно да се усредсреде на поетичке теме. О томе пишу Милован Данојлић, Драган Јеремић и, можда најпотпуније, Божидар Тимотијевић:

Неосимболизам, онакав какав га ја схватам и разумем, жеља је и покушај да се Друга послератна генерација окупи око јединственог циља и јединствене књижевне истине. Та истина и тај циљ се настављају на најбољој традицији наше литературе, али су они истовремено израз нових тежњи, оних које не може да укључи ниједан прошли израз (РЈОН 1957: 6).

Други моменат било је инсистирање на коришћењу симбола, почев од назива поменутог часописа, па до његовог места у конкретним песмама. Сам појам *симбола* ближе не одређују или одређују тако да га можемо различито схватати. Јеремић симбол узима више у његовом свакодневном значењу, а не у књижевном, чак га поистовећује са тадашњом идеоло-

шком симболиком говорећи о једнакости мушкарца и жене, радничким правима и међународној борби за општа права. (Заиста, зачуђујуће и просто неочекивано од једног професора естетике и аутора књижевно релевантних текстова.) Миљковић у тексту наглашеног наслова „Неосимболизам не треба бркати са симболизмом“ симбол делом преводи у књижевно подручје: „Симбол повезује оно што ми нисмо и оно што јесмо, наш субјективни свет са објективним светом око нас“ (РЈОН 1957: 6). Условно говорећи, симбол у поезији врши одређену редукцију и сажимање, ослобађајући је свега случајног и небитног. При крају свог програмског текста, осетио је потребу да се у име групе одреди према симболу. Али и ту је делом био на међи књижевног и ванкњижевног простора:

Симбол је за нас инкарнација стварности, кондензовање стварности у простору и времену у оно што је есенцијално и битно. Остваривање симболичног израза омогућено је унутрашњом дистанцом према стварима, у односу према њима који карактерише нужност и неминовност онога што долази сутра. Потпуно прожимање стварности и њеног суштинског израза, есенцијално повезивање хуманог са оним што је битно у стварима остварује се симболичким речима поезије (РЈОН 1957: 6).

И трећи, веома битан моменат јесте њихово убеђење да су изван сукоба традиционалиста и модерниста, да се ни по чему не препознају у полемикама које су педесетих година мењале српску књижевност. О томе више пишу Драган Јеремић и Божидар Тимотијевић, први теоријски претенциозно, други младалачки умишљено. Али, становиште је јасно било постављено. Јеремић сагледава неосимболизам као неку врсту *интегралног реализма*, насталог у споју реализма и модернизма у којем би први од њих обезбеђивао ширину, а други дубину. У контексту тренутка у којем је овај текст настао, чита је Јеремићева критика искључивости свих учесника у књижевном спору тзв. традиционалиста и модерниста. На свој начин став да су неосимболисти изван и изнад спорова исказује и Божидар Тимотијевић:

Нека нам буде опроштено што немамо својих апостола у које слепо верујемо и што више волимо литературу и уметност од катакомби личне литерарне полемике (РЈОН 1957: 6).

Из данашње перспективе гледано, неосимболистички текстови су више били чин објаве, него што су нам ишта битно саопштавали, чак ни о поезији њихових аутора настајалој у то време. Текстови су били противуречни, младалачки амбициозни, песнички искази неподударни са теоријским ставовима Драгана Јеремића, и тако редом.

Група је деловала још неко време, а затим је престала да постоји. И сам термин неосимболизам коришћен је кратко време након свог настанка. Миљковић га после текста „Поезија и облик“, насталог у мају 1957. године, више не употребљава, ни Драган Јеремић (који је био духовни отац покрета) не користи га у својим текстовима о Бранку Миљковићу (1960, 1962). Употребио га је, можда још само тада, Милован Данојлић приказујући Миљковићеву збирку *Вајтра и ништа* 1960. године: „Неосимболиста по крви и дисању, Миљковић је саме елементе заменио симболима“ (Данојлић 1960: 1296). Али, о неосимболизму већ тада више нико није говорио.

Зачуђујући је раскорак између текстова неосимболистичког колективног манифеста и осталих делатности чланова неосимболистичке групе. Исте, 1957. године објављене су три песничке књиге које су несводиве на поетичке претпоставке њихових аутора: *Узалуд је будим* Бранка Миљковића, *Зайвореник у ружји* Драгана Колунџије и *Урођенички њсалми* Милована Данојлића. Док се претходни суд може и релативизовати када су у питању изузетно млади Данојлић и Колунџија, али посебно је занимљив случај Бранка Миљковића. Он је изузетно аналитички и поетички проницљивије писао о Данојлићевој и Колунџијиној књизи, а затим је само три месеца после учешћа у неосимболистичком манифесту објавио свој чувени есеј „Поезија и облик“ – који се може сматрати, а и јесте прави манифест онога што је неосимболизам желео да буде и што је потом и постао. Ништа од тога се не види у његовом тексту у колективном манифесту, као да није реч о истом аутору. Петар Милосављевић је потпуно у праву када каже:

Они, као генерација, нису имали свој књижевни програм. Вештачки покренут покрет неосимболизма наступио је програматски, по угледу на претходне књижевне школе, али више као покрет ради покрета него као спонтани замах једне групе младих људи (Милосављевић 1968: 132).

Свој други живот термин неосимболизам започео је седамдесетих и осамдесетих година прошлога века. Педесетих година употребили су га млади ствараоци у широком и неодређеном значењу, као један манифестни чин, без обавеза да буду прецизни и кохерентни. (Правде ради, ни наша књижевна наука тих година није превише говорила о симболизму, чак ни да ли је постојао или није.) Ових година неосимболизам користе књижевни критичари и историчари. Први пут се јавио *a priori*, други пут *a posteriori*: уместо декларативно и споља, овога пута се јавио „изнутра“, да именује и опише песничке токове и стваралачке поступке поезије која је припадала блиској и још незавршеној прошлости. Проучаваоце књижевности мање су занимали начела и прогласи, а више остварени песнички текстови.

Повратак термина *неосимболизам* наговестио је, по свему судећи, Александар Петров у тексту „Југословенска поезија постдогматског доба“ (1975)¹ именујући као неосимболисте једну групу млађих песника (Милан Милишић, Рајко Сјеклоћа, Божидар Милидраговић, Бранислав Милановић, Тања Крагујевић), али, што је значајно за ову тему, као њихове претече, као симболистичку линију, означио је старијег инспиратора Душана Матића, претходника Ивана В. Лалића, а непосредног претечу Борислава Радовића. Њихов песнички језик је вишезначан, изнијансован, способан за опис апстрактног, а на тематском плану наглашена је мета-текстуална димензија певања (наглашавање односа *поезија – поезија* и *поезија – књига*):

За поезију неосимболистичке усмерености може се рећи да се заснива колико на начелу присутности толико, ако не и више, на начелу одсутности. *Одсућносћ* значи ослобађање песника од своје емпиријске личности, времена од историје, простора од топографије, духа од материје, поезије од појавног, језика од свакодневног говора (Петров 1983: 165)

Готово деценију касније, а поводом поезије Велимира Лукића, Слободан Ракитић проговорио је о неосимболизму карактеристичном за једну даровиту генерацију послератних српских песника, којој припадају Бранко Миљковић, Божидар Тимотијевић, Драган Колунџија, Милован

¹ Додуше, неосимболизам, више као метафорични опис, поново се јавио још 1972. године у *Послератној српској књижевности 1945–1970*. Предрага Палавестре, али да означи тек једно од својстава поезије друге песничке генерације, а не песнички правац или усмерење: „Водећи рачуна о савршенству поетске форме до које неколике претходне генерације песника нису биле досегле, они су строгом искуству објективне поезије додали грациозну гипкост неосимболизма и у прожимању мисаоног подтекста са чулним подстицајима успели да обогате традицију контемплативног лиризма новије српске поезије“ (Палавестра 1972: 161). Остављајући овај опис у којем су укључена много својства, али нам управо због тога не говори ништа одређено, треба рећи да је Палавестра прецизно описао књижевни контекст у којем се јавила ова генерација, али је застао пред њиховом поезијом: „Пут којим су од послератних песника кренули Попа и Павловић омогућио је читавој једној генерацији српских песника да лакше и безболније ступе у књижевност [...] Искористивши већ освојену слободу опредељења и раније започети ферментацију идеја, песници другог послератног нараштаја подигли су поезију на виши ниво уметничке перфекције и интелектуалне зрелости. Тиме су знатно смањили раскорак између данашњег српског песништва и токова модерне поезије. Иако, у ствари, нису довели ни дали ни једну нову, властиту књижевну идеју, ни један нови поетски садржај и ниједну нову унутрашњу естетичку вредност, они су послератну српску поезију учинили раскошнијом, отменијом и разноврснијом; довели су је до пуне оркестрације“ (Палавестра 1972: 161, 163–164). Не треба подсећати које су књиге до 1970. године објавили Иван В. Лалић и Борислав Радовић да би се са чуђењем застало пред Палавестриним судом. Најкраће, и за ову прилику, што се може рећи јесте да је он много видео, али је мало разумео.

Данојлић, Александар Ристовић, Алек Вукадиновић, Матија Бећковић. У том тексту, у нешто ужем контексту, позног Лукића пореди са Иваном В. Лалићем, Бориславом Радовићем и Јованом Христићем. У завршним напоменама о одликама Лукићевог песништва, Ракитић нас још једном упућује шта подразумева под неосимболизмом: опредељење за класичније песничке форме, плодносно укрштање класичног и модерног, унутарња равнотежа лирских чинилаца, присуство мита и грчке историје, тежња песничкој синтези и иронијска свест (видети Ракитић 1984: 9–35, посебно 11–12). Могло би се помислити да је Ракитић на основу наведених одлика могао да употреби и термин *неокласицизам*, али биће да га је сама природа Лукићеве поезија одвратила од тога.

О утицају симболизма, без коришћења одредница *нео* или *пост* на поезију педесетих година, а у тексту о Јовану Христићу, говори Ђорђевић Вуковић описујући духовни хоризонт у којем су се кретали тадашњи песници друге песничке генерације. Његов текст је изузетно значајан, јер је у њему укристио сагледавање развоја књижевности, опис књижевног живота и уплив идеологије и књижевне идеологије у томе тренутку. Између неоромантичарске струје и обновљеног надреализма, Христић се, као и већина песника његове генерације, снажно ослонио на симболизам, чији је утицај на српску поезију педесетих година био заиста велики, и на симболистичко наслеђе:

Он је у симболизму налазио оно што га је тада и касније занимало: високу књижевну културу, синтезу различитих искустава, јединство певања и мишљења и схватања појединачних цивилизација чиме су били заокупљени не само симболисти, као Јејтс, него и Кавафи који је Христића привлачио својим поимањем грчког и медитеранског света. (Вуковић 1988: 90).

И још нешто врло важно што је Вуковић рекао поводом Христића, а драгоцено је за разумевање неосимболистичког контекста. Христић би, сматра Вуковић, а то важи и за најзначајније неосимболистичке песнике, пре био склон да поверује да се праве битке не воде у *avant-garde*, него *arrière-garde*, воде се без прогласа и буке, као што их воде сви образовани и обавештени људи:

Равнодушан према многим појавама свога доба, подозрив према сваком народњаштву и идеалима пука, Христић се шетао пољем европске традиције и са космополитском отвореношћу бирао своје вредности и проблеме којима се бавио (Вуковић 1988: 91).

У предговору „Белешке о савременој поезији“, заправо свом предговору антологији *Шум Вавилона*, један од њених приређивача Васа Павковић такође говори о неосимболизму и као песнике овог усмерења

именује: Борислава Радовића, Ивана В. Лалића, Александра Ристовића, Милована Данојлића, Јована Христића:

Ту негде где је окончала и Мишићева антологија стижемо и до генерације песника који су, полазећи од већ освојеног искуства Попе, Павловића, Давича и Раичковића, под утицајем онога што се дешавало и на светској песничкој сцени, објавили своје прве песничке књиге. Реч је о неосимболистима (Павковић 1988: 25).

Павковић јединство ових песника види као двоструко: генерацијско (јер су се појавили у истом тренутку) и поетичко (изведено на основу сличних поетика), а као основне карактеристике сматра тежњу да достигнућа домаће песничке традиције укрсте са светским искуством (Лалић, Радовић, Христић, Ристовић, Данојлић) и продор веристичких елемената, односно, отварање поезије према реалном животу и његовој проблематици (Данојлић, Тимотијевић, Колунџија).

У једном од својих најзначајнијих текстова, при томе веома лепо написаном, „О једној грани српског симболизма“ Љубомир Симовић испитује однос бајаличке и симболистичке поетике у поезији Станислава Винавера, Десимира Благојевића и – за ово разматрање битно – Бранка Миљковића и Алека Вукадиновића. Миљковић је за Симовића „неосимболист“, а Вукадиновић „најновији настављач неосимболизма код нас“. Симовић допринос ових песника сагледава понајвише у томе што су изнели на светлост „један таман, подземни и периферијски ток нашега песништва и искористили га да изразе тамне и сложене садржаје једног новог сензибилитета“ (Симовић 1985: 321). Слушајући овај магловити, музикални и неухватљиви језик – каже Симовић – ми можда мало разумемо али много чујемо. Савремени неосимболистички песници, закључује Симовић, само су део великог песничког лука који почиње и завршава се изван симболистичких граница: полази из древних мракова, бајалица и гатки, преко наших поменутих класичних песника: Ђорђа Марковића Кодера, Момчила Настасијевића и Десимира Благојевића, стиже до нових наследника симболизма Бранка Миљковића и Алека Вукадиновића, и ко зна где ће се у будућности наставити. Симболизам није за Симовића књижевни покрет, можда је пре етапа, део песничког тока, већег и старијег од њега.

Тако се термин *неосимболизам* јављао у разматрањима српске поезије. Његово значење у овим текстовима није посебно утврђивано, нити су се тумачи бавили посебно терминолошким нијансама, употребљавали су га условно да би, макар и овлаш, указали на различите песничке тенденције и усмерења. Година 1957. и оснивање неосимболистичке групе не помињу се ни у једном од ових текстова, али се може претпоставити да је та чињеница имала посредног утицаја на нови живот термина.

Књижевни истраживачи се, видели смо, не слажу сасвим ни око имена песника неосимболизма, па ни око својстава њиховог певања. Ипак, чини се да су разлике мање него што на први поглед изгледа. Чак ако оставимо по страни (нео)симболистички сензибилитет (мада се он не може занемарити) остаје чињеница да се опис неосимболистичког тока у неколико битних момената подудара: друга песничка генерација после Другог светског рата, стваралачки однос према традицији, версификацијско умеће итд. Затим, неколико песника, било да их сматрамо претечима и сапутницима неосимболизма, јесу незаобилазни: пре свих, Бранко Миљковић, Борислав Радовић, Иван В. Лалић, Велимир Лукић, можда и Божидар Тимотијевић, Алек Вукадиновић, Јован Христић (кога сматрају и модерним класицистом).

На трагу ових увида је и студија *Поезија српског неосимболизма* (1994) аутора овога рада, у којој је пажња усмерена на поезију и поетику четворице песника: Бранка Миљковића, Ивана В. Лалића, Борислава Радовића и Алека Вукадиновића, а као најзначајније одлике неосимболистичке поезије узимају се: наглашена брига за форму и тежња ка формалном савршенству, певање једва приметних, а сложених и битних дешавања у човековом бићу, лирски дијалог са песничком традицијом и културом уопште, нашом и светском подједнако, избегавање да у своја дела унесе јавне и политичке теме, отпор према авангардној искључивости. Односно, за основна својства неосимболистичке поезије сматрају:

Супротстављање нормативистичкој поезији, њеној јасности и обраћање мноштву, усредсређеност на мотиве песништва и културе (ма о чему да певају, ови песници истовремено певају и о поезији), неговање песничке неодређености и вишезначности, тежња ка формалном савршенству (на пример, склоност ка утврђеним песничким облицима), али и отпор авангардној искључивости и проглашавању новине за основно начело (Јовановић 1994: 8).

Песници културе, они су расли са сваком новом књигом и поставили су високу меру песничке уметности. Када је реч о овако изузетним песницима, који иду међу најбоље у српској поезији уопште, наведена неосимболистичка својства могу бити тек нека врста опрезног полазишта које се непрестано испитује и проверава у конкретним анализама. Зато описи њихове поезије, у жељи да се приближе *духу и даху* њиховог певања, морају покатак (и не само у овој књизи) да се крећу по склиским просторима између прецизности и метафоричности:

Изграђујући ванредно сложене песничке механизме и на њима заснована још ванреднија песничка остварења, сусрећући се на своме путу са недоумицама о присуству или одсуству песничког садржаја, крећући се по празнини, заборављајући на конкретан

свет и предмете и поново хрлећи њима, трудећи се да кроз видљиво докучи невидљиво (стварајући, тако, изузетан симболички простор), испитујући моћ и немоћ језика и језичке мелодије да пренеси нејасна, једва приметна значења, бавећи се све време сопственом природом, неосимболистичка поезија је морала готово по нужности да се појави у динамичком развоју српске поезије XX и да постане једним од њених врхова (Јовановић 1994: 391).

Прихватању термина *неосимболизам* су умногоме допринела и проучавања савремене српске поезије крајем прошлога и почетком овог века, понајвише у бројним научним зборницима насталим на пројекту *Поетика српске књижевности* Института за књижевност и уметност из Београда, али и на другим пројектима (зборници о добитницима *Жичке хрисовуље* и Награде „Десанка Максимовић“), посебно оним посвећеним песницима Бранку Миљковићу, Ивану В. Лалићу, Бориславу Радовићу, Алеку Вукадиновићу, Миловану Данојлићу, Милосаву Тешићу и другим².

У овом контексту незаобилазни су компаратистички радови Јелене Новаковић, која је детаљно анализовала поетички дослух најзначајнијих француских симболистичких и постсимболистичких, али и надреалистичких песника са поетикама српских песника неосимболистичког

² Видети, између других, зборнике: *Поезија и поетика Бранка Миљковића*, уредник Новица Петковић. Београд: Институт за књижевност и уметност – Гацин Хан: Дом културе „Бранко Миљковић“, 1996; *Бранко Миљковић и савремена српска поезија*, уредник Радивоје Микић. Гацин Хан: Дом културе „Бранко Миљковић“, 1997; *Поезија Бранка Миљковића – нова тумачења*, уредник Радивоје Микић. Ниш: Просвета, 2003; *Иван В. Лалић, песник*, уредник Драган Хамовић. Краљево: Народна библиотека, 1996; *Сјоменица Ивана В. Лалића*, уредник Предраг Палавистра. Београд: САНУ, 2003; *Постсимболистичка поетика Ивана В. Лалића*, уредник Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност – Учитељски факултет, 2007; *Борислав Радовић, песник*, уредник Драган Хамовић. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2003; *О поезији и поетици Борислава Радовића*, уредник Драган Хамовић. Београд: Институт за књижевност и уметност – Библиотека града Београда, 2017; *Алек Вукадиновић, песник*, уредник Драган Хамовић. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2001; *Поезија Алека Вукадиновића*, приредила Нада Мирков. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“, 2008; *Предачка мелодија Алека Вукадиновића*, уредили Александар Јовановић и Светлана Шеатовић Димитријевић. Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност – Дучићеве вечери поезије, 2014; *Песничко дело и мисао о поезији Милована Данојлића*, уредили Јован Делић и Драган Хамовић. Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност, Филолошки факултет – Дучићеве вечери поезије, 2013; *Милосав Тешић, песник*, уредили Александар Јовановић и Драган Хамовић. Краљево: Народна библиотека, 1998; *Звук, мейтар и мисао у поезији Милосава Тешића*. уредили Јован Делић и Александар Јовановић. Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност – Дучићеве вечери поезије, 2016; *Симболизам у свом и нашем времену / Le symbolisme en son temps et aujourd'hui*, уредила Јелена Новаковић. Београд: Филолошки факултет: Друштво за културну сарадњу Србија – Француска, 2016.

усмерења, у најширем смислу те речи. Већина тих радова је написана у оквиру поменутих поетичких истраживања, испитујући дослухе Бранка Миљковића, Ивана В. Лалића, Борислава Радовића, Алека Вукадиновића, али и њихових претходника од Растка Петровића и Момчила Настасијевића до Васка Попе, а потом су систематизовани и објављени у три значајне и за разумевање савремене српске поезије незаобилазне студије.³ Поменимо овде тек два њена рада, она у којима се већ у наслову именује *неосимболизам*: „Надреалистички трагови у поезији неосимболизма“ и, посебно важан, „Пол Валери у поезији српског ‘неосимболизма’“. Изузетан познавалац француске и српске модерне поезије, она је могла да уочава не само мотивске сличности и подударања, да у стиховима наших песника открива цитатност и призивање конкретних дела француских песника, него да – истовремено се крећући кроз имплицитну и експлицитну поетику и показујући њихову међузависност, по чему готово да је без премца у нас – препознаје стваралачки и дубински дослух њихових поетика. То је изузетно важно јер су српски неосимболисти били не само врсни познаваоци европске и светске поезије, есејисти, антологичари, него су, у правом смислу, песници културе. Јелена Новаковић управо прати тај рад у поезији, од подстицаја и цитата, преко преображавања онога што долази из француске поезије до описа поетичких принављања и нових поетских резултата песника сопствене културе. Јер, велики песници не примају само подстицаје, него их преображавају, сходно својој поетици и култури којој припадају:

Из свега овог што је напред речено може се закључити да се кроз дијалог који представници српског неосимболизма успостављају са француским песником Полом Валеријем оцртава њихов сопствени метафизички и егзистенцијални немир и њихови сопствени поетички ставови. [...] Кроз интертекстуалну игру што се успоставља између песничких и теоријских исказа Пола Валерија и српских неосимболиста, засновану на заједничкој тематској грађи и неким заједничким идејама, а још више на цитатима и непосредном позивању на Валеријево дело, оцртава се песничко искуство самих српских неосимболиста, које се позива на традицију да би дошло до нових поетских резултата (Новаковић 2011: 752, 753)

Због тога радови Јелене Новаковић увек излазе из компаратистичких простора и поуздан су и леп опис поетика наших песника, у овом случају, неосимболистичких. И не само поетика појединачних песника, него и поетике неосимболизма.

³ Видети студије Јелене Новаковић: *Intertekstualnost u novijoj srpskoj poeziji*, Beograd: Gutenbergova galaksija, 2004 i *Intertekstualna istraživanja 1–2*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2012, 2014.

Полазећи од овако схваћеног неосимболизма, Сања Париповић Крчмар у *Стилним песничким облицима српског неосимболизма* (2017) – другој студији која је у целини посвећена неосимболизму – потврђује високо место ових песника и њихову бригу за форму, која је управо резултат непрестаног поетичког дијалога са српском и европском песничком традицијом. У складу са природом свог истраживања, она се усредсредила на деветорицу песника и поетику: Бранка Миљковића, Ивана В. Лалића, Јована Христића, Борислава Радовића, Алека Вукадиновића, Велимира Лукића, Божидара Тимотијевића, Милована Данојлића и Драгана Колунџију (Париповић Крчмар 2017: 23). Ставови о важности песничких облика из Миљковићевог есеја „Поезија и облик“, који су се све ово време потврђивали са сваком новом збирком неосимболистичких песника, основно су полазиште у овој студији:

Шта је то што конституише идеју? То је облик песме, јер он је једини коначан у песни. [...] Одговарајућом формом се најразличитије алузије и утисци, несувисли појмови и значења сједињују у једну неразлучиву целину. Без строго одређеног облика нема савршенства, јер нема убедљивог почетка и краја, нема довршености.

Прибегавање строгим песничким облицима је својствено само савршеним уметницима. Слаб песник не сме да узме на себе толику одговорност. Прецизност, потпуно потчињавање речи идеји и облику песме ђаволски је посао, који захтева „мучење савесних“ (Миљковић 1957: 1).

Песници културе, они су свесно приступали облику као конститутивном елементу песме, и управо тим односом исказивали свој став према традицији и култури. Кроз однос према песничким облицима – који је најмање био миметички, а у много већој стваралачки, са непрестаним принављањима – могла се, на одређен начин, сагледати њихова поетика.⁴ У испитивањима Сање Париповић Крчмар остављен је по страни семантички аспект ове поезије, у знатној мери и њен версификацијски аспект, али је њена студија још једном показала високо песничко умеће неосимболистичких песника и још једном посведочила како је свест о песничком облику битан и свепожимајући део њихове поетике. Може се

⁴ Своје виђење неосимболизма детаљно је дала у два поглавља „Поетичке претпоставке неосимболистичког песништва“ и „Књижевно-историјски контекст српског неосимболистичког песништва“ (Париповић Крчмар 2017: 23–31 и 45–62). Сасвим у духу и на трагу претходних увида, без посебног теоријског проблематизовања, ауторка уочава да „процес задирања у културну и књижевну традицију, не само националну и европску, један је од кључних аспеката неосимболистичког песништва“ (Париповић Крчмар 2017: 27). У другом од поменутих поглавља овај аспект је описан детаљно како анализом стихова, тако и експлицитних песничких исказа.

рећи да је то и до ове студије било познато, али је сада детаљно и систематично показано, са пуно нових увида и лепих малих открића.⁵

Термин неосимболизам је у српску књижевност ушао 1957. године, може се слободно рећи, потпуно празан, није нам говорио ништа. Убрзо је и нестао. Вратио се у промењеним околностима после готово три деценије, што за савремену књижевност није мали период. У поређењу са неосимболистичком групом из 1957. године сада су то, осим Бранка Миљковића, други песници: песничка самоодређења се, као што бива, не подударају са накнадним књижевнокритичким и књижевноисторијским тумачењима.

Термин се усталио – колико то данас може да се каже – захваљујући ванредно значајној поезији на коју се односи, али треба додати и обрнуто: да су нови увиди допринели да се на остварења наших песника гледа на нови начин. *Неосимболизам* је, слободније речено, условни и поуздани инструмент који, захваљујући ономе што је у њега уграђено, чини постичке основе видљивијим, а читалачки доживљај потпунијим.

Вратимо се на самом крају Павлу Поповићу и наведеним цитатима из *Југословенске књижевности*. Иако нигде не спомиње симболизам, нити посебно одређује ово раздобље (условно користи термин модерна, али за друге књижевности, најмање за српску), он је у опису савремене поезије, као и у портретима најзначајнијих песника извео њихова својства: за поезију, суптилност у изражавању модерног (претпоставља се, унутарњег) живота; за Дучића, изузетну уметност у обради, то јест, у форми, што је омогућило да се у нашу поезију унесе читаво једно подручје нове песничке осећајности; за Ракића, боравак „на домаћем тлу“ европски образованих песника. Сва ова својства, узета скупа и преображена сходно књижевном развоју, јесу можда и најбитније одлике неосимболистичке поезије – коју читамо и тумачимо са истим одушевљењем и поносом као што је то пре тачно једнога века, пишући о њему савременој поезији, чинио и Павле Поповић.

Тиме се показују бар три ствари. Прва, да се једно књижевно усмерење потпуније сагледава тек у контексту развоја националне књижевности; друго, да велики проучаваоци књижевности говорећи о ономе што је било и што јесте увек говоре и ономе што ће да буде; и треће, да у периодизацији један термин има онолико важење колико доприноси разумевању изузетних књижевних текстова на које се односи.

⁵ Посебну вредност ове студије чине упоредна испитивања истих песничких облика (баладе, лауде, рондела, сонета) код више песника. Она најбоље показују њихов стваралачки однос према утврђеним песничким облицима и способност да и тамо где је то најтеже постићи, укрсте традицију и индивидуални таленат.

ЛИТЕРАТУРА

Вуковић 1988: Ђорђевић Вуковић, „Поговор“. У: Јован Христић, Старе и нове песме. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, стр. 87–96;

Јовановић 1994: Александар Јовановић, *Поезија српског неосимболизма – историја једне њесничке осећајности*. Београд: „Филип Вишњић“;

Милосављевић 1968: Петар Милосављевић, „Песничка генерација Бранка Миљковића“. У: *Традиција и авангардизам*. Нови Сада: Матица српска;

Миљковић 1957: Бранко Миљковић, „Поезија и облик“. *Млада култура*, Београд, 9. V 1957, бр. 58, стр. 1.

Новаковић 2011: Јелена Новаковић, „Пол Валери у поезији српског неосимболизма“. У: *Језик, књижевност, култура – Новици Пејковићу у спомен*. Зборник радова, уредили Јован Делић и Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност – Филолошки факултет, стр. 737–755;

Новаковић 2016: Јелена Новаковић, „Надреалистички трагови у поезији српског неосимболизма“. *Књижевна историја*, Београд, бр. 158, стр. 75–96;

Палавестра 1972: Предраг Палавестра, *Послерајна српска књижевност 1945–1970*. Београд: Просвета;

Париповић Крчмар 2017: Сања Париповић Крчмар, *Стилни њеснички облици српског неосимболизма*. Београд: Службени гласник;

Петров 1983: Александар Петров, „Југословенска поезија постдогматског доба“. У: *Крила и ваздух – огледи о модерној њоезији*. Београд: Народна књига, стр. 99–198;

Поповић 1918: Pavle Popović, *Jugoslovenska književnost*. Cambridge: Printed at the University Press;

Ракитић 1984: Слободан Ракитић, „У потрази за Итаком“. У: Велимир Лукић, *Магла и лик*, изабране песме. Београд: Просвета, стр. 9–35;

РЈОН 1957: „Реч је о неосимболизму“, манифест неосимболистичке групе. *Млада култура*, Београд, 14. II 1957, бр. 52, стр. 6.

Симовић 1985: Љубомир Симовић, „О једној грани српског симболизма“. У *Српски симболизам – њишолошка ѡроучавања*. Београд: САНУ, стр. 321–326.

Aleksandar Jovanović

GENESIS AND CONTENT OF TERM *NEOSYMBOLISM* IN
SERBIAN POETRY OF SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

S u m m a r y

In the work, occurrence and development of the term “neosymbolism“in Serbian poetry after the World War II is followed. The term appeared for the first time in 1957 in *Mlada kultura (Young Culture)* magazine in joint manifest by authors belonging to the second generation of poets, the one which came after the first, Popa’s, Pavlović’s and Raičković’s generation. The manifest itself was more a result of young people’s aspiration to acknowledge their presence than it was an act of literary program, so the term neosymbolism soon disappeared. It appeared again in the 1980s, first in individual articles, and then in studies and scientific collections, and later, with somewhat changed meaning, it was relating to important characteristics of poetry of several exceptional Serbian poets of the second half of the 20th century and of Serbian poetry in general: before all, Branko Miljković, Ivan V. Lalić, Borislav Radović, Alek Vukadinović, but also Milovan Danojlić, Jovan Hristić, Božidar Timotijević, Velimir Lukić.

Key words: moderna, symbolism, neosymbolism, neosymbolism manifest, poetry of Serbian neosymbolism, Pavle Popović, Branko Miljković, Ivan V. Lalić, Borislav Radović, Milovan Danojlić, Velimir Lukić, Dragan Kolundžija, Alek Vukadinović

